

מדיניות אכיפה בנושא: קטיף צמחי בר (צמחי תבלין/מאכל)

1 כללי

- 1.1 מסמך זה נכתב בהתאם למסמך מדיניות האכיפה של חטיבת הפיקוח והאכיפה ברט"ג.
- 1.2 קביעת מדיניות אכיפה זו הינה פרטנית ומתייחסת לתופעת קטיף צמחי תבלין ומאכל בלבד. ברם אין במדיניות זו כדי לגרוע מתחולתו של נוהל אכיפה (עבירות קנס), בשינויים המחויבים וככל שאין בו לסתור נוהל זה.
- 1.3 חלקם של צמחי הבר משמשים גם כצמחי תבלין (אזוב מצוי ומרווה משולשת) ומאכל (עכובית הגלגל), ומסמך מדיניות זה עוסק בצמחים אלה.
- 1.4 מרבית צמחי התבלין הינם מוגנים וכל פגיעה, החזקה וסחר בהם ללא היתר מהווים עבירות על חיקוקי הרשות ועל הנורמות המשפטיות שהרשות אמונה על אכיפתן.
- 1.5 לא כל קטיף או שימוש בצמח תבלין כלשהו מהווה סיכון משמעותי לשרידות המין (למשל כרכום או בבונג הינם ערכי טבע מוגנים אך צריכתם כצמח תבלין מועטה יחסית ואינה מאיימת כיום על שרידותם. מאידך צמח אזוב מצוי, מהווה מטרה לקטיף אינטנסיבי המסכן את המשכיות המין בחלק מבתי הגידול בהם הוא מצוי). לפיכך נבהיר כי יישום המדיניות מצריך מעקב עיתי ועדכון בהתאם למצב הצמחים).
- 1.6 מדיניות זו מתייחסת בעיקר לפגיעה בצמחי התבלין המוגנים, עקב צריכתם המסחרית או הפרטית הרבה והמשמעותית, בעיקר בחברה הערבית והדרוזית.
- 1.7 במציאות כיום, קיים מתח בין הרצון למנוע קטיף משמעותי מבחינה כמותית המאיים על המינים הללו, לבין קטיף זעיר על ידי מטיילים, בשעת טיולם, לשם הרחה, הכנת תה צמחים או מאכל, קטיף שאינו מאיים על קיום המינים.
- 1.8 לאור שכיחות התופעה, נדרשת מדיניות ברורה לאכיפה בתחום.

2 תיאור תמונת המצב נכון להיום (זמן כתיבת מסמך זה)

- 2.1 עיקר אירועי קטיף צמחי התבלין הנ"ל, מתרחש בעונת החורף והאביב (נובמבר עד מאי).
- 2.2 חו"ד חטיבת המדע
ד"ר מרגרטה וולצ'אק, מומחית לאקולוגיה צמחים, ופקידת היערות מסרה בחוות דעתה מיום 28.01.2019:
"כפי שנאמר לעיל מטרת ההגנה החוקית במקרה של שלושת המינים האלה היא להגן על אוכלוסיות בר גדולות, בריאות ויציבות, הן לטובת המערכת האקולוגית והן לטובת האדם. אין מטרתנו למנוע שימוש במינים האלה, כי אנחנו רואים בשימוש מסורתי בצמחי בר ערך בפני עצמו ומשוכנעים שניתן להגיע לפתרון בו שני הערכים נשמרים לאורך זמן. המטרה שלנו היא לווסת קטיף בטבע להתאים אותו ליכולת התחדשות של אוכלוסיות בר של הצמחים הנמצאים בשימוש. להערכתנו קטיף כמויות קטנות לשימוש ביתי, קטיף שנעשה תוך התחשבות בצמח (לא עקירה מהשורש, אלא קטיף ענפים) הוא הפתרון עומד בקריטריון הקיימות. אציין שבחלק ממדינות אירופאיות קיימים שני סוגים של הגנה חוקית על מיני צמחים: הגנה מוחלטת שבה מוגנים בעיקר המינים הנמצאים בסכנת הכחדה והגנה חלקית בה נכללים מינים הנמצאים בשימוש מסורתי של האדם. קטיף הצמחים הנמצאים בהגנה חלקית לשימוש פרטי מותר על כמות מוגדרת." (ר' נספח 1 – חו"ד מומחית (בנושא אזוב מצוי) – 2017).

- 3.1 סעיפי החוק והתקנות הרלוונטיים
- 3.1.1 פעולת הקטיף מוגדרת כאסורה על פי סעיף 33 (ג') (פגיעה בערך טבע מוגן) לחוק גנים לאומיים ושמורות טבע.
- 3.1.2 החזקה של צמחי התבלין והסחר בהם, אסורים בהתאם לסעיף 33(ד) לחוק גנים לאומיים.
- 3.1.3 סעיף 3 (א') על פי תקנות גנים לאומיים, שמורות טבע ואתרי לאום (איסור פגיעה בערכי טבע מוגנים) תשמ"ד - 1983 אוסר פגיעה בערך טבע מוגן ללא היתר (להלן: התקנות").
- 3.1.4 סעיפים 2 (א+ב) לתקנות אוסרים החזקה וסחר בערך הטבע המוגן .
- 3.1.5 בהתאם לצו סדר הדין הפלילי (עבירת קנס-גנים לאומיים ושמורות טבע ואתרי לאום) תשמ"ט-1989, נקבעו העבירות בתקנות כעבירות קנס.
- 3.2 מתחמי הענישה
- 3.2.1 עבירות עוון (פגיעה, החזקה וסחר) המאפשרות הטלת מאסר עד שלוש שנים (עפ"י סעיף 57 א [עונשין] לחוק גנים לאומיים ושמורות טבע) בפועל בית המשפט מסתפק בהטלת קנסות של אלפים בודדים ולמעלה מכך כאשר מדובר על עבריינים רציוויסטים.
- 3.2.2 עבירות הקנס בהתאם לצו סדר הדין הפלילי, המאפשר רישום ברירת משפט והטלת קנס על העבריין.
- 3.2.3 חילוט ציוד הקטיף (סכינים, מגלים, מספרי גז וכד') ואמצעי השינוע (כלי רכב).
- 3.2.4 על פי נוהל האכיפה ברט"ג כיום לא קיימת אפשרות למתן אזהרה בגין עבירת פגיעה בערך טבע מוגן.
- 3.3 פסיקה / הערות בימ"ש (המצביעות על הצורך בקביעת מדיניות):
- 3.3.1 בדיונים בבתי המשפט בתביעות של הרשות כנגד קוטפי צמחי תבלין, מביעים השופטים לעיתים חוסר נוחות ממדיניות האכיפה של רט"ג עקב מה שנתפס בעיניהם כאי מיצוי הדין עם הסוחרים בצמחי התבלין כאשר מנגד נשפטים מידי יום ביומו עברייני הקצה, קרי קוטפי צמחי התבלין, שלוחיהם של אלו.
- 3.3.2 לאור האמור, מצטיירת הרשות ככזו הבוחרת לאכוף באופן סלקטיבי את קוטפי העכוב דווקא, באופן שאינו עולה בקנה אחד עם חומרת העבירות ונסיבותיהן, באירועי הקטיף הנושאים היבטים מסחריים.
- 3.3.3 לרוב, הסתייגויות אלה בבית המשפט אינן מקבלות ביטוי בכתב בפרוטוקולים אך עולות בשיח בעת הדיון המשפטי בין בית המשפט לתביעה.
- 3.3.4 ההערות של בית המשפט בנושא זה, מכוונות לגיבוש מדיניות ברורה שלוקחת בחשבון את כלל המרכיבים הכרוכים בעבירה זו. בפרקי המדיניות בנושא אכיפת קטיף צמחי התבלין, נלקחה בחשבון בין השאר התייחסותו של בית המשפט להיעדר אחידות / שוויוניות בחומרת האכיפה.

4 מדיניות האכיפה בנושא קטיף צמחי בר (צמחי תבלין/מאכל)

מדיניות האכיפה בנושא זה מבוססת על הרשימה הכוללת את 10 הקריטריונים לקביעת מדיניות האכיפה ברט"ג (בהתאם למסמך מדיניות האכיפה ברט"ג) לסדר הצגת הקריטריונים אין משמעות מבחינת עדיפות או חשיבות על פני נושא / קריטריון אחר.

4.1 רגישות לאומית

- 4.1.1 קריטריון זה, לא רלוונטי לקטיף צמחי תבלין / מאכל (עבירות על חיקוקי רט"ג יטופלו במצבים אלה בהתאם למדיניות האכיפה של חט' הפיקוח והאכיפה).

4.2

רגישות ציבורית

- 4.2.1. משמעות – רגישות עדתית של בני החברה הערבית התופסים את האכיפה כאפליה על רקע עדתי.
- 4.2.2. מדיניות – במקביל לפעולות האכיפה יש להתחשב ברגישויות מגזריות וציבוריות ולבצע הסברה בדבר חובת האכיפה ללא הבדל דת, גזע או מין.
- 4.2.3. גורמים מעורבים בקביעת המדיניות במישור זה: חט' מדע, חט' קהל וקהילה, חט' אכיפה ודוברות.

4.3

עיתוי העבירה

- 4.3.1. משמעות – העבירה היא עונתית במהלך תקופת האביב עד קיץ. פגיעה בצמח בתקופת התפתחותו עלולה לגרום לנזק חמור ומתמשך.
- 4.3.2. מדיניות – בתכנון ותעדוף האכיפה, יינתן דגש לעונת הקטיף, הכמויות הנקטפות, האזור בו בוצע הקטיף, וקיומו של היתר לפגיעה במקום.
- 4.2.4. גורמים מעורבים בקביעת המדיניות במישור זה: חט' מדע, חט' אכיפה. מחוזות.

4.4

- 4.4.1. **סיכון לפגיעה משמעותית בערך טבע מוגן - חומרת הפגיעה של העבירה בערך המוגן ובאפשרויות השיקום.**
- 4.4.1. משמעות – סכנת הכחדה של מין עקב פגיעה משמעותית (על פי חו"ד חט' המדע), הערך הכלכלי של צמחי תבלין גורם לקטיף אינטנסיבי ומסחר לא חוקי.
- 4.4.2. מדיניות – באכיפה יש להתייחס לחומרת הפגיעה בצמחיה:
 - א. עקירה מסכנת את יכולת ההתאוששות של הצמח/המין. מהווה קריטריון להחמיר באכיפה.
 - ב. חיתוך של חלקי הצמח תוך השארת בית השורשים בקרקע, גם אם אסור, מאפשרים לרוב שיקום הצמח בעתיד. לכן, ניתן בהתאם להוראות הנוהל להקל באכיפה ולהסתפק ברישום ברירת משפט בכפוף לנסיבות ולכמות.
 - ג. כמות מסחרית המהווה סכנה ממשית לשרידות המין. אכיפה במדרג העליון (פתיחת תיק חקירה ואיסוף ראיות לשם הגשת כתב אישום).
 - ד. במקרים של עבירה חוזרת – אכיפה בהתאם לנוהל אכיפה (עבירות קנס).
 - ה. במקרה של קטיף מסחרי, בנוסף לאכיפה, יישקל לערב גורמי חקירה כלכליים כגון יאל"כ, מע"מ וכד'.
- 4.4.3. גורמים מעורבים בקביעת המדיניות במישור זה: חט' מדע, חט' אכיפה.

4.5

סטטוס השטח - עבירות המתבצעות בתוך (או מחוץ) לתחומי שמורות הטבע וגנים לאומיים.

- 4.5.1. משמעות – יש משמעות לעובדה שעבירה מתבצעת בשטח שמורות טבע וג"ל שבאחריותנו.
- 4.5.2. מדיניות
 - א. בשטחים שבאחריות רט"ג שמורות טבע וגנים לאומיים - ראה נספח 3.
 - ב. בשטחים אחרים - ראה נספח 3.
 - ג. כאשר יש עבירה נוספת של סחר – יש לפעול בהתאם לנוהל אכיפה.
 - ד. אזור גיאוגרפי – ניתן לחרוג מהטבלה בנספח 3, בהתאם להנחיות חט' המדע, באזורים בהם הצמח בסכנה חמורה מקומית. שם תבוצע אכיפה מחמירה.
- 4.5.3. גורמים מעורבים בקביעת המדיניות במישור זה: חט' מדע, חט' מור"ן, חט' אכיפה. מחוזות.

- 4.6 פעילות מבצעית – אימונים, בט"ש וכל פעילות של יחידות צבאיות / משטרתיות בשטח הגורמים לפגיעה בערכי טבע ונוף.**
- 4.6.1 קריטריון זה, לא רלוונטי לקטיף צמחי תבלין / מאכל (עבירות על חיקוקי רט"ג יטופלו במצבים אלה בהתאם למדיניות האכיפה של חט' הפיקוח והאכיפה).
- 4.7 חירום והצלה - עבירות המתבצעות תוך כדי פעולות הצלה וחירום (חילוץ מטיילים, שריפות, זיהום אקולוגי וכד').**
- 4.7.1 קריטריון זה, לא רלוונטי לקטיף צמחי תבלין / מאכל (עבירות על חיקוקי רט"ג יטופלו במצבים אלה בהתאם למדיניות האכיפה של חט' הפיקוח והאכיפה).
- 4.8 פגיעה במקרקעין – פלישה, הרס ע"י בניה, עיבוד חקלאי, קיום עסק במקרקעין שבאחריות הרט"ג.**
- 4.8.1 קריטריון זה, לא רלוונטי לקטיף צמחי תבלין / מאכל (עבירות על חיקוקי רט"ג יטופלו במצבים אלה בהתאם למדיניות האכיפה של חט' הפיקוח והאכיפה).
- 4.9 הפרעה, פגיעה, העלבה או תקיפת הפקח (עובד ציבור) – רמת הפגיעה בהרתעה ובסמלי שלטון המופנים כלפי האוכף.**
- 4.9.1 משמעות – הנושא רלוונטי ביחס לכל אכיפה ועל פי נוהל אכיפה.
- א. יש לאכוף בחומרה ולהגיש כתב אישום בעבירות אלו.
- ב. במידה ותוך כדי פעולת האכיפה בוצעה עבירה כנגד האוכף, חובה להגיש תלונה במשטרה.
- 4.9.2 גורמים מעורבים בקביעת המדיניות במישור זה: חט' אכיפה ולשכה משפטית.
- 4.9.3 עבירות אלו המתקיימות כנגד האוכף בעת אכיפת קטיף צמחי תבלין, מהוות חלק מנסיבות לחומרה אשר בגינן ניתן להגיש כתב אישום על פי נוהל אכיפה
- 4.10 הפעלת סמכויות – הפעלה מידתית, אך ורק בעבירות שבאחריות הרשות, שמירה על זכויות הנאכף.**
- 4.10.1 משמעות – הנושא רלוונטי ביחס לכל אכיפה.
- 4.10.2 מדיניות - לגופו של מקרה, יש להתייחס באכיפה לכלל המעורבים ולנסיבות הימצאותם במקום (למשל קוטפות או קטינים המופעלים על ידי סוחר, או בעלי מוגבלות נפשית, ככלל יעשה מאמץ אכיפה כנגד הסוחרים/המובילים וכד').
- 4.10.3 גורמים מעורבים בקביעת המדיניות במישור זה: חט' אכיפה, מחוזות ולשכה משפטית.

5 נספחים

5.1 נספח 1 – חוות דעת מומחית (בעניין אזוב מצוי) – 2017

5.2 נספח 2 – היתר לפגיעה בעכוּבית הגלגל

5.3 נספח 3 – צמחי תבלין / מאכל - טבלת אכיפה

חוות דעת של מומחית

שם המומחית: דר' מרגרטה וולצ'אק

מענה: ירושלים, רח' הציונות 5 ד' 7

מקום עבודתה: רשות הטבע והגנים, רח' עם ועולמו 3, גבעת שאול, ירושלים

אני החתומה מטה, נתבקשתי על ידי רשות הטבע והגנים, לחוות את דעתי המקצועית בשאלה המפורטת להלן שהתעוררה בבית המשפט בעניין הנדון. אני נותנת את חוות דעתי זו במקום עדות בבית המשפט ואני מצהירה בזאת כי ידוע לי היטב שלעניין הוראות החוק הפלילי בדבר עדות שקר בשבועה בבית המשפט, דין חוות דעתי זו כשהיא חתומה על ידי, כדין עדות בשבועה שנתתי בבית המשפט.

פרטי ניסיוני:

1981 תואר מוסמך באוניברסיטת ורשה בתחום הבוטניקה.
1990-1982 עבודת מחקר והוראה באוניברסיטת ורשה במכון לבוטניקה, במחלקה לביוגנטיקה ולימודים לתואר שלישי.
1990 תואר דוקטור בתחום אקולוגיה של צמחים.
1993-1991 השתלמות פוסט דוקטורט במחלקה לבוטניקה באוניברסיטת תל-אביב. מחקר בתחום ביולוגיה של צמחי מים נדירים בישראל.
מ-1994 עבודה ברשות שמורות הטבע ואחר כך ברשות הטבע והגנים בתפקיד של אקולוגית צמחים בחטיבת המדע.

התבקשתי לחוות דעתי המקצועית בשאלה בדבר הנזקים העלולים להיגרם לטבע כתוצאה מקטיף, לקט, קציר או עקירה של אזוב מצוי.

להלן חוות דעתי:

אזוב מצוי ששמו המדעי *Majorana syriaca* ושמו הערבי זעתר, הוא צמח ממשפחת השפתניים, בן שיח (צמח רב שנתי המגיע לגובה של כ- 60 ס"מ, בעל גבעול מעוצה), המהווה אחד המרכיבים החשובים בצומח בתות, גרינות וטרשים, בעיקר על סלעי נארי על קרקע רנדזינה הנוצרת מהם.

תפוצתו של האזוב המצוי הוא מזרח-ים תיכונית. גדל כמעט בכל חלקי הארץ.

עונת הפריחה של האזוב המצוי ארוכה ונמשכת מאפריל עד ספטמבר. פרחי האזוב ריחניים ועשירים בצוף מאובקים על ידי חרקים שונים: צרעות, זבובים, נמלים, חיפושיות, פרפרים ודבורים קטנות. הפריחה של האזוב המצוי חשובה כבסיס המזון לקבוצות החרקים האלה, במיוחד בעונת הקיץ שבה אין הרבה מקורות מזון אלטרנטיביים.

בדומה לבני משפחת השפתניים האחרים, אזוב מצוי הוא צמח ריחני מאוד, שהעלים שלו מכילים שמנים אתריים. לחומרים אלה יש כנראה תפקיד בהגנה על הצמח נגד בעלי חיים אוכלי עשב. הטעם והריח החריפים של האזוב המצוי משכו בני האדם שכבר בימי קדם השתמשו בצמח הזה. במקורות היהודיים מוזכר שימוש באזוב לחיטוי וטיהור מצורעים.

האזוב ידוע ביותר כמרכיב העיקרי של תבלין הזעתר.

ערביי הארץ משתמשים באזוב בתור צמח מרפא: נגד הצטננות, להבהרת הזיכרון ולשיפור החשיבה ויהודי תימן משתמשים בו להקלת צירי לידה.

קטיף מופרז לצרכים מסחריים ואף לייצוא גרם לפגיעה באוכלוסיות הטבעיות של האזוב המצוי באזורי ארץ רבים. בתנאי האקלים היושניים של מזרח התיכון הצמחים לא מצליחים להתחדש אחרי הפגיעה האינטנסיבית מידי הקוטפים. עקב כך נפגעות אוכלוסיות של החרקים הניזונים על פרחי האזוב, נפגעים גם הנזפים וחבורות הצומח שבהם האזוב המצוי מהווה מרכיב חשוב ואופייני.

תאריך: 20.06.2017 חתימה: